

QORAO'ZAK TUMANI UY MUSHUKLARINING SESTODA SINFI GELMINTLARI

M.K.Imamatdinova,

Nukus davlat pedagogika instituti, Nukus

Rezyume. Mushuklarda 7 tur sestoda sinfiga mansub gelmintlar qayd etildi. Ular 1 tip, 1 sinf, 2 turkum, 4 oila, 7 avlodga mansub ekanligi ma'lum bo'ldi. Tadqiqotlar natijasida, tekshirilgan 37 nusxa uy va daydi mushuklarda 7 turdagi sestoda sinfiga mansub gelmintlar bilan zararlanganligi aniqlandi.

Tayanch so'zlar: gelmint, invaziya ekstensivligi, invaziya intensivligi, oraliq xo'jayin, gigienik.

Резюме. У кошек было зарегистрировано 7 видов гельминтов класса цестод. Оказалось, что они принадлежат к 1 типу, 1 классу, 2 отрядам, 4 семействам, 7 родам. В результате исследований было установлено, что 37 исследованных домашних и бродячих кошек были заражены гельминтами, относящимися к 7 видам класса цестод.

Ключевые слова: Гельминт, экстенсивность инвазии, интенсивность инвазии, промежуточный хозяин, гигиена.

Summary. 7 species of helminths belonging to the class Cestoda were recorded in cats. They belong to 1 type, 1 class, 2 orders, 4 families, and 7 genera. As a result of the research, it was established that 37 examined domestic and stray cats were infected with 7 species of helminths belonging to the class Cestoda.

Key words: helminth, extent of invasion, intensity of invasion, intermediate host, hygienic.

Kirish. So'ngi yillarda shahar va qishloqlarda aholi yashash punktlarida mushuklar sonining keskin ko'payishi kuzatilmoqda. Uy mushuklari odamlar bilan yeng yaqin aloqada bo'lganligi sababli, odamlar yashash hovlilari va uylari, maktab va maktabgacha ta'lim muassasalari hovlilaridagi o'yin maydonchalarini xavfli antropozoonoz invaziyalarning manbai va tarqatuvchisi va tuproqlarni ifloslantiruvchi asosiy vositaga aylanmoqda. Mushuklar ko'plab gelmintlarning asosiy ho'jayinlari hisoblanib, gelmintlarning jinsiy yetuk va lichinkalari odam va uy hayvonlari hamda parrandalarda parazitlik qiladi[3].

Uy va daydi mushuklar odamlar va hayvonlarda parazitlik qiluvchi ko‘plab gelmint turlarining asosiy xo‘jaynlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot materiallari va usullari. Tadqiqot ishlari 2024-2026 yillar davomida, Qorao‘zak tumaning turli hududlarida olib borildi. Gelmintlarni aniqlashda to‘liq va to‘liq bo‘lmagan gelmintologik yorib ko‘rish usullaridan foydalanildi [8].

Yig‘ilgan materiallar siniflarga ajratildi va trematoda, sestoda va akantotsefala sinfiga mansub gelmint turlarini 70% va 96% spirtida, nematodalar sinfiga mansub gelmint turlarini esa Barbagallo suyuqligida fiksatsiya qilindi va etiketka yopishtirildi.

Topilgan gelmint turlarini aniqlash ishlari Nukus davlat pedagogika instituti “Eksperimental biologik tadqiqotlar” laboratoriyasida amalga oshirildi, belgilangan usullar va adabiyot ma’lumotlari yordamida gelmint turlari aniqlanildi [4].

Natijalar va muhokama Tadqiqot ishlari natijasida Qorao‘zak tumaning turli hududlarida, gelmintologik tekshirilgan 37 nusxa uy va daydi mushuklarda 7 tur sestoda sinfiga mansub gelmintlar qayd etildi. Ular 1 tip, 1 sinf, 2 turkum, 4 oila, 7 avlodga mansub ekanligi ma’lum bo‘ldi [1].

Uy va daydi mushuklarda qayd etilgan gelmint turlarining rivojlanish sikllarida oraliq xo‘jayin vazifasini sikloplar, burgalar, kanalari, amfibiyalar, reptiliyalar, sut emizuvchilarning turli xil vakillari bajaradi [1]. Tadqiqotlar natijasida, tekshirilgan 37 nusxa uy va daydi mushuklarda 7 turdagi sestoda sinfiga mansub gelmintlar bilan zararlanganligi aniqlandi [4:8].

Plathelminthes Schneider, 1873 tipi

Cestoda Rudolphi, 1808 sinfi

Pseudophyllida Carus, 1863 turkumi

Diphyllbothriidae Luhe, 1910 oilasi

Spirometra Mueller, 1937 avlodi

1. *Spirometra erinacei-europei* (Rudolphi, 1819)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: sikloplar [2: 6].

Invaziya ekstensivligi: tekshirilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 5 tasi (13,5 %) zararlangani aniqlandi.

Invaziya intensivligi: 1 - 15 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Cyclophyllida Beneden In Braun, 1900 turkumi

Dipylidiidae (Mola, 1929) oilasi

Dipylidium Leuckart, 1863 avlodi

2. *Dipylidium caninum* (L., 1758)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: *Ctenocephalus* va *Pulex* avlodlariga mansub burgalar [4].

Invaziya ekstensivligi: to‘liq gelmintologik tekshirishdan o‘tkazilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 4 tasi (10,9 %) zararlangan.

Invaziya intensivligi 2 - 37 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Diplopylidium Beddard, 1913 avlodi

3. *Diplopylidium* nōlleri (Skrjabin, 1924)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: Ye.M.Matevosyan [5] tadqiqotlarida reptiliyalar organizmida sestoda sistotserkoidlarini topganligi to‘g‘risida ma’lumotlar mavjud.

Invaziya ekstensivligi: tekshirilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 8 tasi (21,6 %) zararlangan.

Invaziya intensivligi: 1- 21 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Joyeuxiella Fuhrmann, 1935 avlodi

4. *Joyeuxiella* rossicum (Skrjabin. 1923)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: R.S.Shuls [9] ma’lumotiga ko‘ra *Crocidura suaveolens* organizmida sistitserkoidni topgan va uni *J. rossicum* sestodasiga mansubligini aytib o‘tgan.

Invaziya ekstensivligi: to‘liq gelmintologik tekshirishdan o‘tkazilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 13 tasi (35,1 %) zararlangan.

Invaziya intensivligi: 1 - 23 nusxa.

Aniqlangan Qorao‘zak tumani.

Taeniidae Ludwig, 1886 oilasi

Taenia Linnaeus, 1758 avlodi

5. *Taenia* macrocystis (Diesing, 1850)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: har xil turdagi quyonlar [4].

Invaziya ekstensivligi: to‘liq gelmintologik tekshirishdan o‘tkazilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 11 tasi (30,0 %) zararlangan.

Invaziya intensivligi: 1-17 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Hydatigera Lamarck, 1816 avlodi

6. *Hydatigera* krepkogorski Schulz et Landa, 1934

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: quyonsimonlar va kemiruvchilar [1].

Invaziya ekstensivligi: tekshirilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 9 tasi (24,3 %) zararlangan.

Invaziya intensivligi: 3-13 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Mesocetoididae Perrier, 1897 oilasi

Mesocetoides Vaillant, 1863 avlodi

7. *Mesocetoides lineatus* (Goeze, 1782)

Asosiy xo‘jayin: uy mushugi.

Lokalizatsiya: ingichka ichak.

Oraliq xo‘jayin: A.P.Soldatova [7] ma‘lumotlariga ko‘ra oribatid kanallari oraliq xo‘jayin vazifasini bajaradi.

Invaziya ekstensivligi: to‘liq gelmintologik tekshirishdan o‘tkazilgan 37 ta uy va daydi mushuklarda 10 tasi (27,0 %) zararlangani aniqlandi.

Invaziya intensivligi: 2 - 24 nusxa.

Aniqlangan joyi: Qorao‘zak tumani.

Uy mushuklariga nisbatan daydi mushuklar gelmint turlari bilan zararlanish darajasi yo‘qori ekanligi qayt etildi. Buning asosiy sababi - oziqlanishining xilma-xilligi bo‘lishi mumkin. Uy mushuklari asosan odamlar bergan ozuqa bilan, ayrim hollarda kemiruvchilar, hasharotlar, qushlar va ularning tuxumlari, parrandalar ularning poloponlari va ba‘zan mevalar bilan ham oziqlanishi mumkin. Daydi mushuklar esa asosan aholi yashash punktlari yaqinlaridagi chiqindilar bilan, bundan tashqari har-xil kemiruvchilar, hasharotlar, qushlar va ularning tuxumlari, parrandalar ularning tuxumlari, poloponlari va ba‘zan mevalar bilan ham oziqlanib aholiga uz zararini yetkazishi mumkin [1].

Xulosa Qorao‘zak tumanida uy mushuklarida gelmintologik tekshirishlar ilk marta amalga oshirildi. Uy mushuklariga nisbatan daydi mushuklar ko‘plab gelmint invaziyasining asosiy qo‘zg‘atuvchilaridan biri hisoblanadi.

Shunday qilib aholini sanitar gigienik qoidalarga to‘liq amal qilishi lozim, deb hisoblaymiz. Uy mushugini saqlaydigan har bir xonadon o‘z vaqtida mushuklarini veterinariya ko‘rigidan o‘tkazib turishi lozim, shunda odamlar va uy hayvonlarining gelmint infeksiyalari bilan zararlanishining oldini olgan bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бердибаев А.С. Қорақалпоғистон йиртқич сут эмизувчилари (Mammalia: Carnivora) гельминтлари.: Дисс. ... био. фан. фалсафа. докт. (PhD) – Нукус, 2021. - 156 с.
2. Дубинина М.Н. О биологии и распространении *Diphyllbothrium erinacei* // Зоологический журнал. - Москва, 1951. - 30. - Вып.5. – 421 с.
3. Котельников Г.А. Гельминтологические исследования животных и окружающей среды. - М.: «Колос» - 1984. - С. 3-4.
4. Козлов Д.П. Определитель гельминтов хищных млекопитающих СССР. М.:Наука. 1977.
5. Матевосян Е.М. Дилепидоидеа-ленточные гельминты домашних и диких животных // «Основы цестодологии», Изд-во АН СССР. – Москва, 1963. - Т.III. 687 с.

6. Рыженко Г.Ф. К вопросу о дефинитивных хозяевах *Spirometra erinacei* europaei // Блютенъ ВИГИС. - Москва, 1969. - Вып. 2– С. 89-91.

7. Солдатов А.П. К изучению цикла развития цестоды *Mesocetoides lineatus* (Goeze, 1782), паразитирующей у хищных млекопитающих // Докл. АН СССР, нов. сер. - Москва, 1944. – 45 - №7 – С. 330 - 332.

8. Скрябин К. И. Методы полных гельминтологических вскрытий позвоночных, включая человека. М.: МГУ, 1928. 45 с.

9. Schulz R. Zur Biologie des Bandwurmes der Karnivoren *Dipylidium rossicum* Skrjabin, 1923. // Zbi. Bakteriolog., I. Abt. Orig., 112, 1929. – P. 262-266.